

*Маркевич К. Л., здобувач,
Національний інститут стратегічних досліджень
при Президенті України*

ПОЗИЦІОНУВАННЯ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ У СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

***Анотація.** Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) є невід'ємною складовою функціонування економічної системи країни та здійснюють вплив на формування структури національної економіки відповідно світової ринкової кон'юнктури. Залучення ПІІ в економіку країни сприяє збільшенню обсягів виробництва, покращенню рівня життя населення та, на відміну від іноземного кредитування, не створює зовнішніх боргових зобов'язань. Водночас, функціонування ПІІ може негативно відобразитися на рівні економічної безпеки держави, що пояснюватиметься: посиленням монополістичних тенденцій компаній з іноземним капіталом на ринках, у той час як участь національних підприємств послаблюватиметься; погіршенням платіжного балансу, якщо іноземними компаніями проводитиметься політика репатріації прибутків; збільшенням рівня структурного безробіття через конкуренцію з підприємствами з іноземними інвестиціями.*

У статті розглянуто основні напрями функціонування системи економічної безпеки держави з позицій акумулювання ПІІ. Сформовано структурно-функціональні зв'язки ПІІ зі складовими економічної безпеки країни-реципієнта та визначено вплив таких інвестицій на забезпечення належного рівня економічної безпеки держави. Надано пропозиції щодо формування політики залучення та використання ПІІ з метою дотримання безпечності таких інвестицій для економіки України.

***Ключові слова:** прямі іноземні інвестиції, економічна безпека, загрози, національні економічні інтереси.*

Постановка проблеми. Сучасний розвиток економічної науки безпосередньо пов'язаний з пошуком шляхів формування сталого розвитку країни та забезпечення необхідного рівня економічної безпеки держави. Існує низка теоретичних досліджень, що виділяють як важливий фактор розвитку національної економіки та підтримання її конкурентоздатності іноземним капіталом, а саме ПІІ. Останні можуть потенційно прискорювати темпи економічного зростання, підвищувати рівень зайнятості, технологічний рівень економіки тощо. Проте, загальновідомою стає теза, що однією з загроз економічній безпеці у світлі економічного розвитку держави виступає можлива залежність національної економіки від іноземних капіталів та масштабне недостатньо регульоване залучення таких капіталів на внутрішній ринок і порушення інтересів національних інвесторів.

Мета дослідження – визначення зв'язку між ПІІ та складовими економічної безпеки країни, а також розгляд сильних та слабких сторін залучення ПІІ у системі забезпечення економічної безпеки держави. Практика та низка наукових досліджень у сфері економічної безпеки свідчить, що сьогодні необхідним є не однобічний підхід при врахуванні параметрів інвестиційної складової економічної системи, а системний аналіз, що дозволить максимально близько наблизитися до формування оптимального рівня безпеки країни у сфері залучення ПІІ, максимізувавши вигоди та мінімізувавши втрати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останні роки було проведено велику кількість емпіричних досліджень щодо впливу ПІІ на економічне зростання загалом та окремі

макроекономічні показники зокрема, розглянуто теоретичні аспекти сутності економічної безпеки держави, як стану національної економіки, спрямованого на забезпечення належного рівня конкурентоздатності країни. Серед вітчизняних авторів, які досліджували згадані вище аспекти, варто виділити Жаліла Я. А., Майорову Т. В., Рогача О. І., Харламову Г. О. [1–4], серед зарубіжних – Р. Кейвза, Дж. Даннінга, Е. Грехем, К. Джексона, К. Коджиму [5–9] та інших.

Проте, незважаючи на суттєвий науковий доробок у сфері функціонування ПП та їх впливу на економічний стан країни-реципієнта, недостатніми є дослідження впливу ПП на економічну безпеку держави, у нашому випадку – Україні. Зокрема, бракує цілісності, системності та ґрунтовного аналізу функціонування ПП у системі економічної безпеки, що демонстрував би багатоаспектність (шляхом аналізу усіх складових економічної економічної безпеки) даної проблематики.

Виклад основного матеріалу. Світовий досвід свідчить, що країни з перехідними економіками не в змозі вийти з економічної кризи без залучення іноземних інвестицій, адже, залучаючи підприємницький іноземний капітал, вони отримують доступ до сучасних технологій, методів управління, а також низку плюсів, що відображаються в основних макроекономічних показниках. Підтвердженням тези, що інвестиції мають зв'язок та впливають на економічний розвиток країни, є низка теоретичних досліджень.

Концепція економічного зростання Р. Харрода та Е. Домара стверджує, що завдяки інвестиціям не тільки створюються товари, але й збільшуються виробничі потужності. Дж. Робінсон обґрунтовує твердження про те, що при дотриманні певних умов – однакові темпи росту ефективного попиту і випуску продукції, постійна частка капіталу, спрямована на заміну застарілого обладнання, постійне співвідношення між працею та капіталом – можливе настання «золотого століття» економіки. Теорія Б. Ф. Холізетц зазначає, що розподіл інвестицій повинен здійснюватися гармонійно й охоплювати різні сфери громадського життя. Автор вважає, що інвестиційні процеси та супутні їм економічні перетворення повинні бути обов'язково пов'язані зі зростанням доходів у розрахунку на душу населення [10, с. 86].

У нашому випадку для досягнення поставленої мети, як один з підвидів накопичення капіталу, будемо використовувати ПП, адже більшість науковців схильні до думки, що саме вони є національним благом. ПП мають ряд переваг перед іноземними кредитами та портфельними інвестиціями: цільовий характер інвестицій, зацікавленість інвестора у підвищенні ефективності господарювання, зацікавленість у нарощуванні виробництва, а також поверненні коштів (у вигляді дивідентів) [11, с. 357]. До того ж, ПП можуть бути джерелом нової технології, навиків менеджменту і систем маркетингу. Проте іноді ПП можуть обернутися для економіки держави загрозою втрат від окремих виробництв до цілих галузей і майбутніх перспектив розвитку. Звідси постає завдання визначити стратегічні пріоритети залучення ПП та удосконалити механізм впровадження таких інвестицій, а для цього необхідно дати відповідь на питання: через які канали та як ПП можуть впливати на рівень економічної безпеки держави. Відповідь на дане питання у подальшому може стати «плацдармом» для формування належної політики ПП відповідно до принципів реалізації національної безпеки держави.

Для досягнення поставленої мети у якості теоретичного підґрунтя скористаємося «Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» (Методика) № 1277 від 29 жовтня 2013 р., згідно з якими економічна безпека є станом національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоздатність у світовому економічному середовищі і характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання [12].

Економічна безпека країни складається з низки функціональних елементів. Кожен учений визначає різну кількість функціональних складових, надаючи цьому по-своєму доречні обґрунтування. Одночасно, відповідно до Методики, основними структурними елементами економічної безпеки є: виробнича, демографічна, енергетична, макроекономічна, зовнішньоекономічна, соціальна, інвестиційно-інноваційна, продовольча та фінансова безпека (рис. 1).

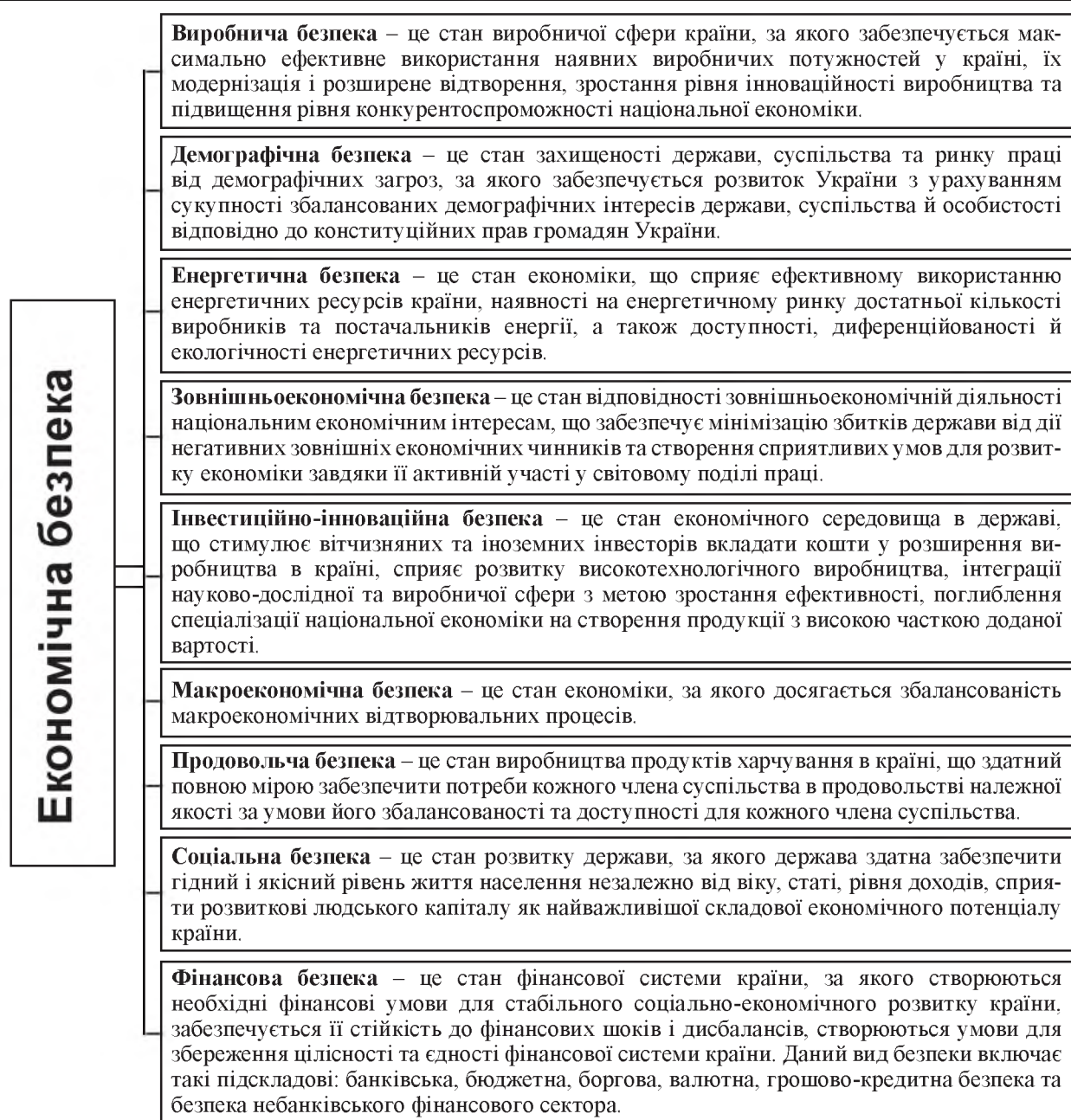

Рис. 1. Функціональні складові економічної безпеки держави. Укладено автором.
Джерело [12]

Визначивши складники економічної безпеки держави та надавши їм певне визначення, сформуємо канали зв'язку ПП з економічною безпекою країни-реципієнта (рис. 2а, 2б), а також проаналізуємо вплив, який ті можуть чинити на складові економічної безпеки держави.

Макроекономічна безпека. Вплив ПП на макроекономічну складову економічної безпеки є найбільш розгалуженим, який можна представити таким чином [13, с. 37–38]:

1. *Вхідні капітальні потоки.* ПП, як компонент капітальних потоків, що надходять до країни мають позитивний вплив, адже є більш стабільними порівняно з іншими компонентами іноземного капіталу (кредити, боргові цінні папери, портфельні інвестиції тощо), оскільки відображають довгострокову зацікавленість інвестора в економічному розвитку приймаючої країни. Одночасно, існує можливість ризику втрат для економіки країни-реципієнта, якщо обсяг вивезеного капіталу (у формі репатрійованих ПП) виявиться вище обсягів, вкладених у національну економіку інвестицій.
2. *Внутрішні інвестиції.* Приплив ПП сприяє збільшенню внутрішніх приватних інвестицій і, як наслідок, скороченню розриву між внутрішніми заощадженнями та інвестиціями.

Вплив ПІІ на внутрішні інвестиції може бути прямим – збільшення обсягів коштів, доступних для інвестування в основний капітал і непрямим – поширення на місцеві підприємства нових технологій та управлінських навичок.

3. *Платіжний баланс.* З точки зору торговельного балансу, у короткостроковому періоді зростання ПІІ супроводжується зростанням імпорту сировини та обладнання з країни, що здійснює інвестиції; у довгостроковому – збільшується обсяг експорту з приймаючої країни і відбувається процес імпортозаміщення. В цілому, ПІІ позитивно впливають на платіжний баланс, адже суттєві надходження ПІІ (що відображають на фінансовому рахунку платіжного балансу) можуть перекрити негативне сальдо торговельного балансу, що в сумі позитивно відіб'ється на стані платіжного балансу. Винятком з усього є інвестиції у банківський сектор, адже часто банки з іноземним капіталом прагнуть підтримувати країну-виробника товарів, в якій базується материнський банк, реалізуючи різну продукцію даної країни. Так, стимулюючи імпорт товарів у країну-реципієнт, банки з іноземним капіталом негативно впливають на платіжний баланс держави. У разі стимулювання банками з іноземним капіталом імпорту товарів через механізм кредитування фізичних осіб виникає своєрідний ефект «снігової кулі» – дочірні структури зарубіжних банків видають кредити населенню переважно для придбання імпортової продукції. Далі, імпорт зростає і, як правило, перевищує експорт, у результаті чого у держави виникає нестача валютних коштів, яка компенсується за рахунок отримання країною ПІІ, частина з яких надходить в банківський сектор.
4. *Структура ринку.* Поява на національному ринку підприємства з ПІІ, як правило, призводить до більш активного суперництва і поліпшення показників діяльності фірм, ніж вхід місцевої компанії того ж розміру, оскільки ПІІ, в більшості випадках, сприяють впровадженню більш ефективних технологій. При цьому, в умовах монопольної або олігопольної структури внутрішнього ринку, ПІІ розширюють можливості конкуренції. Компанія, що використовує ПІІ, може «спертися» на сильну материнську компанію для дієвого суперництва з місцевими олігополістами і знизити їх контроль на внутрішньому ринку, надати можливість для входу на ринок нових місцевих фірм або компаній країни-інвестора.

Загалом, приплив ПІІ справляє позитивний вплив на економічний розвиток, оскільки відбувається нагромадження основного капіталу, а також підвищується ефективність використання внутрішніх ресурсів: у разі входження іноземних інвесторів у місцеву компанію та шляхом переміщення їх з менш ефективних секторів економіки у більш продуктивні, які раніше не були задіяні. Проте може відбуватися і негативний вплив на економічний розвиток: втрата державою-реципієнтом контролю над частиною національного виробництва; виникнення залежності національної економіки від глобальної стратегії ТНК, чия діяльність істотно впливає на макроекономічні параметри приймаючої країни тощо.

Зовнішньоекономічна безпека. Забезпечення зовнішньоекономічної безпеки є одним з домінуючих факторів розвитку національної економіки країни, що залежить, в більшості випадків, від експортної та імпортової діяльності, тобто рівня відкритості економіки.

Якщо підприємство з іноземними інвестиціями намагається працювати «чесно», а продукція є експортоорієнтованою, то надходження ПІІ спричиняє доволі позитивний ефект – розширюється асортимент та мережа збуту товарів на закордонному ринку, забезпечується конкурентоздатність продукції на зовнішніх ринках (що дозволяє підвищувати кінцеві ціни, а це сприяє отриманню кращих прибутків та можливості реінвестувати прибутки), що дозволяє підтримувати експорт держави на рівні, що відповідає її національним інтересам.

Надходження ПІІ на відкритість економіки може впливати шляхом проведення приватизації національних підприємств. Єдине, наслідки можуть бути неоднозначні. Якщо підприємство купується за конкурентну ціну і «добросовісним» інвестором, то в майбутньому це спричинить позитивні ефекти, описані вище. Проте, якщо підприємство продається за низькою ціною, то це може притягувати спекулятивний капітал. Саме ж підприємство може зовсім не одержувати інвестиційних ресурсів, а лише матиме зобов'язання щодо сплати прибутку. В макроекономічному масштабі це загрожує погіршенням платіжного балансу країни.

Загрозою зовнішньоекономічній безпеці може виступати приховування підприємства з ПІІ валютної виручки та відплив її за кордон. Відповідно ці кошти не спрямовуються на структурну перебудову національної економіки, що є причиною стрімкого втягнення її в боргові зобов'язання. Так можна констатувати, що відплив капіталу за кордон призводить до спекуляцій на національну валюту, а постійне зростання боргу до посилення фінансової залежності.

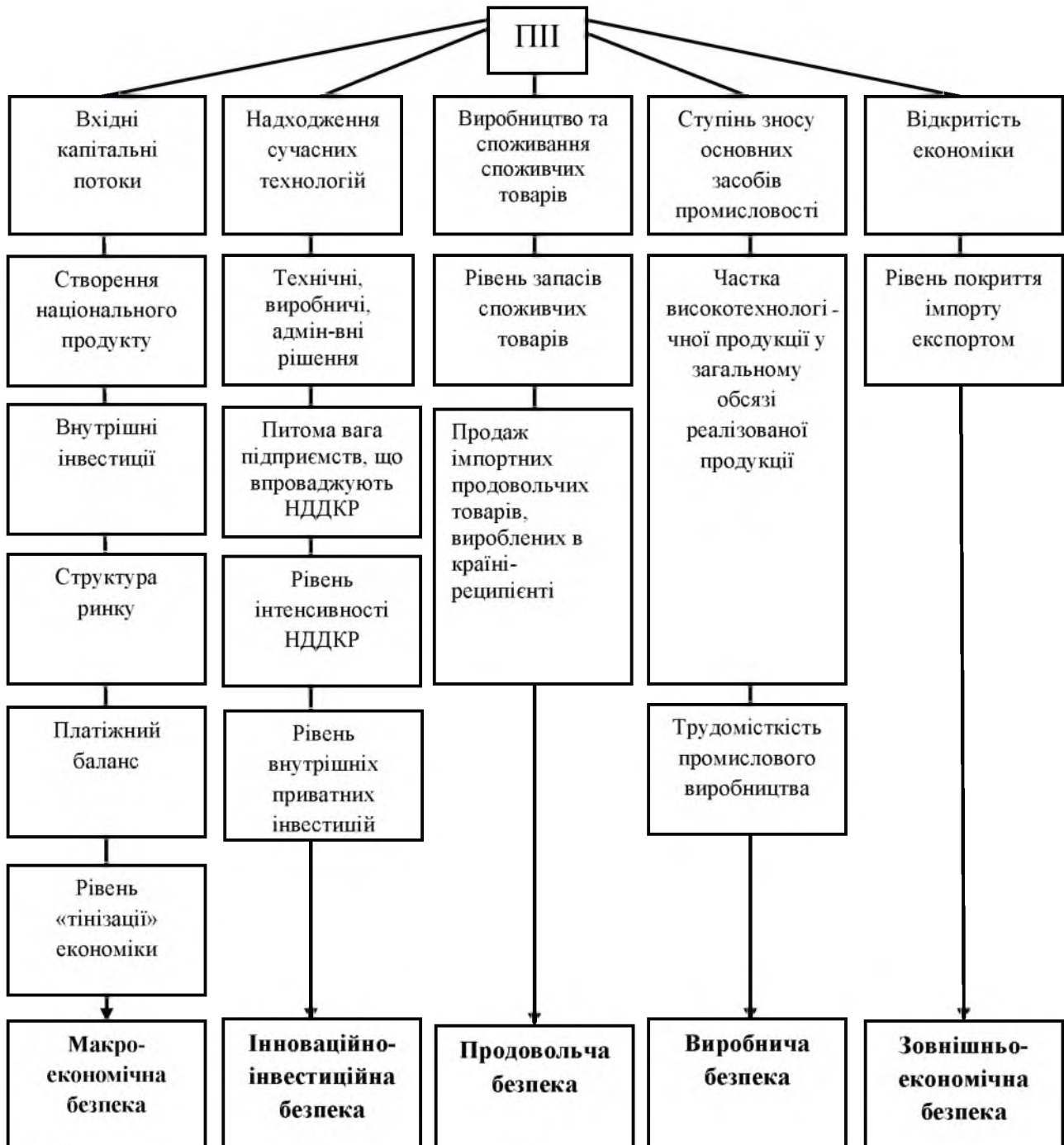

Рис. 2а. Структурно-функціональні зв'язки ПІІ та складових економічної безпеки держави (розроблено автором).

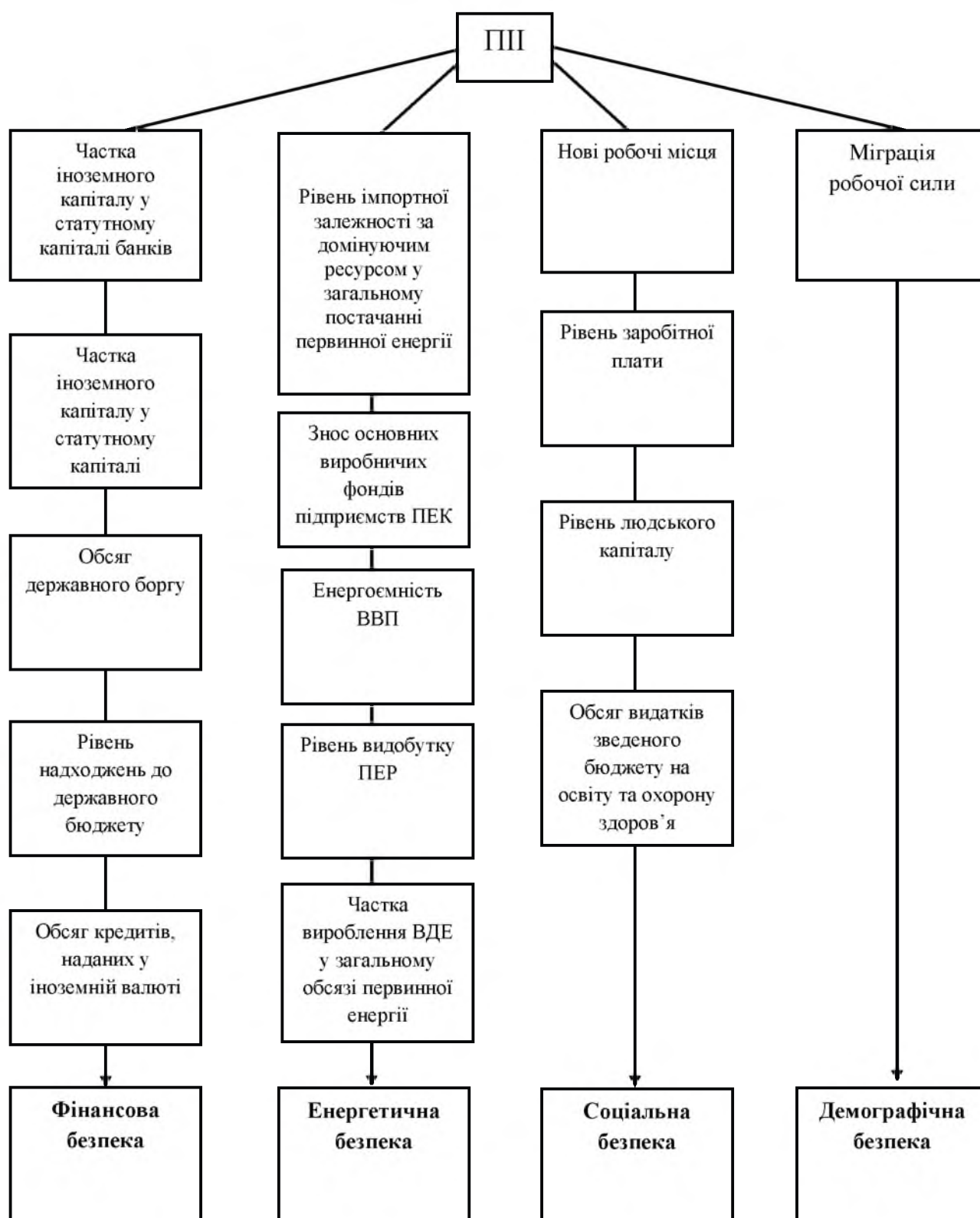

Рис. 2в. Структурно-функціональні зв'язки ППП та складових економічної безпеки держави (розроблено автором).

Інвестиційно-інноваційна безпека. ППП можуть впливати на інноваційно-інвестиційний розвиток – процес інтенсивно розширеного відтворення матеріальних, трудових та земельних ресурсів через впровадження нових технологій, продукції, послуг, організаційно-технічних рішень виробничого, адміністративного і комерційного характеру. ППП – один з каналів трансферу технологій, який являє собою здійснення передачі систематичних знань з виробництва продукції для впровадження в процеси виробництва або здійснення послуг. ППП сприяють

інтенсивному розширенню відтворення – знижується фондоємність, матеріалоємність та енергоємність продукції.

У той же час, дослідження [14, с. 710] свідчать про те, що ТНК не завжди схильні проводити НДДКР у країнах з транзитивною економікою, якою є наша країна, оскільки не зацікавлені в істотній децентралізації наукових досліджень.

Виробнича безпека. Виходячи з викладеного вище обґрунтування інвестиційно-інноваційної безпеки, збільшення рівня продуктивності та технологічного рівня підприємств країни-реципієнта може впливати на рівень виробничої безпеки, який проявляється шляхом:

- розширення обсягів виробництва і збуту продукції;
- підвищення відсотка нової продукції у загальному обсязі продажів компанії, у подальшому – підвищення та пожевлення експортних операцій;
- використання досягнень науки для удосконалення технологій виробництва якості;
- безперервності оновлення асортименту продукції і технологій виробництва, удосконалення системи управління виробництвом та збутом продукції.

За відсутності ПІІ обсяг наявного капіталу поступово зменшується, що призводить до скорочення діяльності та, відповідно, зменшення обсягів продукції, що випускається. ПІІ допомагають використовувати нові способи реалізації потенціалу підприємства у мінливих умовах зовнішнього середовища.

Продовольча безпека. Рівень забезпечення продовольчої безпеки визначається споживчим потенціалом населення (що напряму залежить від доходів населення) та потенціалом агропромислового комплексу держави.

Вплив ПІІ на продовольчу безпеку держави здійснюється через:

- підвищення ефективності розвитку АПК та сільського господарства;
- прискорення зовнішньоекономічної діяльності у сфері АПК;
- підвищення рівня обслуговування сфери сільського господарства;
- покращення сфери виробництва та продажу продовольства;
- гарантування збалансованого і якісного споживання населення;
- забезпечення населення доступними та якісними споживчими товарами шляхом формування необхідного рівня доходів населення [15, с. 54] (див. соціальна безпека).

Проте, іноді розширення діяльності ТНК розвинених країн може призвести до поглинання національних фірм продовольчого комплексу; монополізації іноземними фірмами місцевих ринків продовольства і засобів його виробництва. Існують приклади, коли присутність ТНК на деяких ринках (ринок пивобезалкогольних напоїв, тютюнових виробів, молока та ін.) обумовлює жорстку конкурентну боротьбу, яку не завжди витримують вітчизняні підприємства, що призводить до їх поглинання, а іноді й до банкрутства.

Соціальна безпека. Довготривала невирішеність соціальних проблем переважної частини сьогочасного суспільства виступає як один з головних чинників виникнення та розвитку низки загроз у різних сегментах національної безпеки. Завдяки впровадженню ПІІ можна відслідкувати такі позитивні зміни у соціальному середовищі населення приймаючої країни:

1. Здійснюється розвиток людського капіталу, як за рахунок тренінгів, «навчання на виробництві», розвитку внутрішньофірмових, так і міжфірмових зв'язків з національними компаніями. Звідси – підвищуються рівень кваліфікації, професійні знання, уміння, компетентність, відповідальність та професійна придатність.
2. Знижуються витрати на робочу силу в процесі створення нового виробництва (за участі нових технологій та новацій), що врешті рещт направлене на підвищення продуктивності праці.
3. Підвищується рівень заробітної плати працівників (найбільше підвищення відбувається у працівників вищого та середнього рівнів) у галузях з високою часткою присутності ПІІ.
4. Створюються нові робочі місця.

Єдине, варто розуміти, що чистий ПІІ-ефект у соціальній сфері залежить від взаємодії двох протилежних рушійних сил. З одного боку, піклуючись про репутацію, ТНК виплачують у своїх філіях більш високі зарплати, порівняно з місцевими фірмами, і використовують більш високі трудові стандарти. З іншого боку, трудові стандарти і заробітна плата надають

можливості до зниження витрат (порівняно з заробітною платою країни-базування ТНК) [16]. Найбільш уразливими для зловживань є галузі промисловості та сільського господарства з низькою доданою вартістю.

Окремої уваги вартий розгляд взаємозв'язку ПІІ та людського капіталу. Останній є складовою інтелектуального капіталу і поряд з фізичним чи фінансовим капіталом стає все більше стійкою конкурентною перевагою. У найширшому сенсі під людським капіталом розуміють сукупність притаманних кожній людині знань, навичок, здібностей і кваліфікації носіїв робочої сили, які можуть бути використані нею у виробничих чи споживчих цілях [17, с. 110]. Вплив ПІІ на рівень економічної безпеки через людський капітал може відбуватися наступним чином (рис. 3).

Рис. 3. Механізм впливу надходження ПІІ в людський капітал на економічну безпеку (розроблено автором)

При кваліфікованому менеджменті сума прибутків від ПІІ в людський капітал майже втричі перевищує прибуток від інвестицій в основні фонди. Дослідження залежності продуктивності праці від утворення показало: при 10% підвищення рівня освіти продуктивність праці зростає на 8,6%, у той час як збільшення акціонерного капіталу на ті ж 10%, підвищує продуктивність праці лише на 3–4% [18, с. 183].

Проте, існує й інша сторона даного питання. Іноді прямі іноземні інвестори при визначенні місця локалізації ПІІ виходять із сформованих рівнів кваліфікації працівників, розвитку трудових навичок, трудових відносин і людського капіталу. Відповідно, суттєвих змін у наявну структуру ринку праці ПІІ можуть не привносити. Так, країни-реципієнти ПІІ повинні розвивати рівень освіти і кваліфікації праці для майбутнього залучення ПІІ.

Демографічна безпека. Надходження та акумулювання ПІІ, а з ними нових технологій та управлінських послуг в економіку країни-реципієнта сприяє збільшенню міграції робочої сили. Так може відбуватися зростання прикордонної та фронт'єрської міграції, а також наплив мігрантів з країни-базування таких інвестицій та географічно віддалених країн. Під час «роботи» ПІІ може здійснюватися трудова, інтелектуальна та освітня міграція.

Міжнародна міграція, спричинена потоками ПІІ, виникає за наявності певного контрасту в рівнях економічного та соціального розвитку країн, що приймають ПІІ і тих, хто такої можливості не має. Спонукальним мотивом такої міграції є відмінності в рівні економічного розвитку окремих країн (коли інвестиції надходять до певної країни та ефективно впроваджуються, це сприяє підвищенню загального рівня макроекономічного розвитку. Так формується бажання працювати і отримувати окремі професійні навички та кращий заробіток в країнах, що розміщують ПІІ). Єдине, що під час міграції необхідним є відслідковування ситуації як у сфері легальної міграції, особливою трудовою, так і у сфері нелегальної.

Енергетична безпека. Огляд нинішнього стану енергетичної безпеки дозволяє побачити «вузькі місця» в енергетиці, котрі в першу чергу потребують певних фінансових вкладень. На них вказує низка окремих індикаторів: високий рівень імпортової залежності за домінуючим ресурсом у загальному постачанні первинної енергії, значна частка імпортного палива з однієї країни (компанії) у загальному обсязі його імпорту, надто високий знос основних виробничих фондів підприємств паливно-енергетичного комплексу, велика енергоємність ВВП, незначна частка відновлювальних джерел енергії у загальному постачанні первинної енергії та суттєва частка втрат при транспортуванні та розподіленні ресурсів.

Зважаючи на викладене вище, допомогти Україні сьогодні покращити рівень даних індикаторів можуть ПІІ шляхом:

- впровадження новітніх технологій та підвищення ефективності видобутку та переробки вугілля, нафти, природного газу та конденсату;
- залучення високоефективних енергозберігаючих технологій при виробництві енергії;
- часткової заміни застарілого устаткування на теплоелектростанціях на нове, з більшим

- коєфіцієнтом корисної дії;
- зменшення рівня енергетичної складової в собівартості кінцевої продукції металургійної, хімічної та машинобудівної галузей української промисловості;
- підвищення рівня надійності та ефективності газотранспортної системи України;
- підвищення рівня вітчизняного видобутку природного газу;
- модернізації ліній електропередач та розвитку мереж.

Завдяки залученню ПІІ Україна може уникнути енергетичної кризи і посилити свою енергетичну безпеку на екологічно стійкій основі, частково покрити фінансовий дефіцит, який утримуватиметься, поки Україна перейде до більш ефективного використання енергії [19, с. 54]. Серед претендентів по залученню таких інвестицій є вже перевірені чотири «супермейджора» – *ExxonMobil, Chevron, Shell, BP* – міцність положення яких тривалий час не викликала ніяких сумнівів [20, с. 3].

Фінансова. Як зазначалося на початку дослідження складовими даної економічної безпеки є банківська, грошово-кредитна, фінансова небанківська та валютна безпеки. Розглянемо більш детально зв'язок ПІІ та кожної з цих складових.

Банківська безпека. На думку економістів Світового банку, на ринках країн, що розвиваються, до яких належить і Україна, іноземні банки є більш ефективними, ніж місцеві, завдяки стабільності материнського банку, дешевого фондування, більшій схильності до інновацій і вищій якості банківського нагляду в країні походження [21, с. 42]. Банки з іноземним капіталом певною мірою сприяють рекапіталізації та реструктуризації національних кредитно-фінансових систем. У той же час, лібералізація доступу іноземного капіталу в банківські системи поставила цілу низку серйозних запитань перед національними органами банківського нагляду й регулювання, що вимагає зусиль з координації їх дій, часткового перегляду національного банківського законодавства. До того ж, банки з іноземним капіталом часто зосереджуються на специфічних сферах кредитування, значною мірою на кредитуванні корпоративних секторів і меншою мірою на кредитуванні приватних клієнтів. Виділимо деякі позитивні та негативні сторони впливу ПІІ на стан банківської складової фінансової безпеки (табл.1).

Таблиця 1

Наслідки присутності ПІІ у банківській системі

Позитивні	Негативні
Зростання обсягу кредитних ресурсів банків та посилення стабільності джерел їх надходження шляхом диверсифікації капіталу та акціонерної бази	Загроза захоплення іноземними банками банківського ринку приймаючої країни
Впровадження міжнародного досвіду ведення банківської справи та здійснення міжнародних фінансових операцій	Ускладнення банківського нагляду за операціями банків з боку уповноважених державних органів управління та ймовірність посилення іноземного контролю за банківською системою країни-реципієнта
Розвиток фінансових ринків та ринкової інфраструктури	Стратегія банків зі 100%-вим іноземним капіталом може бути спрямована лише на здійснення спекулятивних операцій без надання повного спектру банківських послуг
Підвищення капіталізації вітчизняних банків, у т. ч. шляхом злиття та поглинання невеликих банків	Практика вибіркового обслуговування іноземними банками лише «прибуткових» клієнтів
Сприяння міжнародній торгівлі та залучення до економіки країни потенційних інвесторів. Іноземні банки «приносять» із собою не тільки власні операції, а й частину бізнесу своїх корпоративних клієнтів та зв'язки у сфері міжнародних торгових і валютних операцій	Ризик «залежного розвитку» вітчизняного банківського сектора від тенденцій на світовому ринку

Укладено автором. Джерела: [10], [21], [22].

Незважаючи на ряд позитивних змін, експансія іноземного капіталу у банківську систему країни-реципієнта супроводжується значним переліком ризиків для банківського безпеки країни та її економіки в цілому, оскільки іноземні банки переслідують, здебільшого, власні цілі, істотно не впливаючи позитивно на економічний розвиток.

Безпека небанківського фінансового сектора. Під час аналізу даної складової виокремимо вплив ПП на страховий ринок. Для споживачів страхових послуг надходження ПП призведе до збільшення нових, якісних продуктів, поступового зменшення їх вартості порівняно з вітчизняними аналогами. Для страхових компаній – до підвищення рівня конкуренції на страховому ринку, що у свою чергу витіснить з ринку невеликі компанії, які не можуть на рівних конкурувати з іноземними за рівнем сервісу, вартістю страхових продуктів, інноваціями та технологіями. Останнє може призвести до стимулювання розробки вітчизняними страховиками конкурентоздатних продуктів, які у подальшому задовольнятимуть високі вимоги клієнтів.

Грошово-кредитна безпека. ПП впливають на грошово-кредитну діяльність держави через банківські установи, у нашому випадку банки з іноземним капіталом. Останні відіграють провідну роль у кредитуванні фізичних та юридичних осіб. Загальновідомо, що кредит місцевому підприємству, наданий великим банком з іноземними інвестиціями та значною відкритою позицією, є менш ризиковим, ніж такий же кредит, наданий місцевим банком.

Проте нині потроху спостерігається тенденція, коли банки з ПП є менш схильними до здійснення кредитної діяльності в країні. Це, відповідно, загрожує грошово-кредитній безпеці, адже остання означає, що вона покликана забезпечувати усіх суб'єктів національної економіки якісними та доступними кредитними ресурсами в обсягах та умовах, сприятливих для досягнення економічного зростання національної економіки.

Валютна безпека. Забезпечення прийняттого рівня валютної безпеки за участю ПП проявляється через їх надходження у банківський сектор. Деякі аспекти було викладено вище. Одночасно, виділимо можливі загрози валютній безпеці країни за участю надходження ПП. Так, за умов значної доларизації національної економіки, активна діяльність філій іноземних банків може суттєво погіршити можливості її подолання та спричинити низку негативних наслідків, серед яких:

- викривлення валютної, строкової та галузевої структури банківського кредитування переважно високоприбуткових галузей, що може призвести до загострення структурних ризиків;
- посилення загроз неконтрольованого відтоку капіталу і фінансових ресурсів із відповідними негативними наслідками для стану платіжного балансу, вітчизняного валютного ринку та грошової одиниці;
- приплив «неконтрольованого» закордонного капіталу в банківську систему країни-реципієнта, що формує передумови для постійного нарощування дефіциту платіжного балансу країни і, як наслідок, створює загрозу знецінення національної валюти, робить негативний вплив на золотовалютні резерви та викликає залежність країни від зовнішніх запозичень.

Боргова безпека. ПП мають безпосередній вплив на дану складову економічної безпеки, адже передбачають ввезення до країни капіталу (в грошовій або товарній формі) і є фінансовим потоком, який не створює боргових зобов'язань. Зазначимо, що коли сформовано дефіцит рахунку поточних операцій, котрий обумовлений несприятливим торговельним балансом, то він може покриватися (фінансуватися) за рахунок чистого притоку капіталу з-за кордону.

Одночасно, ПП можуть спричинити і певні загрози борговій безпеці через надходження «неконтрольованого» закордонного капіталу в банківську систему (див. вище).

Бюджетна безпека. Надходження ПП у розвиток господарської діяльності впливає на рівень податкових надходжень, формуючи доходи бюджетів усіх рівнів та здійснюючи у подальшому перерозподіл коштів на соціально-економічні потреби держави. Як правило, доходи бюджету зростають прямо пропорційно зростанню доходів підприємств з ПП і безпосередньо залежать від рівня розвитку останніх.

Вплив ПП на бюджетну безпеку може також здійснюватися шляхом:

- наповнення бюджету від проведення ефективної приватизації – «*Greenfield privatization*»,

відрахування контрактних винагород та здійснення орендної плати від здачі в оренду державного майна;

- фінансування дефіциту державного бюджету за рахунок позик комерційних банків з іноземним капіталом;
- сплати податків робітниками і службовцями, зайнятими на підприємствах з ПІІ.

Висновки. Можна зробити висновок, що з позитивної точки зору ПІІ у системі економічної безпеки впливають на:

- підвищення попиту на продукцію і послуги шляхом введення прогресивних стандартів якості;
- підвищення контролю за якістю, відповідністю та безпекою продукції;
- запровадження ресурсо- та енергозощадження;
- розбудову національної інноваційної системи;
- інвестиційне спрямування доходів населення;
- стимулювання розвитку депресивних регіонів (часто іноземних інвесторів приваблюють регіони з меншим рівнем заробітної плати);
- збільшення державного бюджету шляхом надходження податків;
- реформування ринку праці.

Ефективно використані ПІІ можуть стати найважливішим фактором прискорення темпів економічного зростання нашої держави, оптимізації національної господарської структури, підвищення конкурентоздатності продукції та становлення нової інституційної структури економіки.

У той же час існують погляди про небажаність широкого доступу ПІІ в економіку. Вираженням подібних точок зору є теза про загрозу «розпродажу України» міжнародним монополіям. Іншою позицією є погляди тих економістів, які у надходженні іноземного капіталу вбачають загрозу серйозної конкуренції українській промисловості [22, с. 77].

Проведений аналіз взаємозв'язку та впливу надходження ПІІ на економічну безпеку держави мають підштовхнути вище керівництво України до впровадження сучасного інструментарію захисту внутрішнього ринку та відстоювання інтересів національних виробників під час входження нових інвесторів та залучення ними ПІІ.

Список використаної літератури

1. Іноземні інвестиції та національний капітал: парадигма взаємодії: Зб. наук. статей / Під ред. Я. А. Жаліла. – К.: Сатсанга, 2001. – 109 с. – (Сер. «Безпека економічних трансформацій»; Вип.15).
2. Майорова Т.В. Інвестиційна діяльність: навч. посіб. / Т.В. Майорова. – К.: ЦУЛ, 2003 – 376 с.
3. Рогач О. І. Транснаціональні корпорації та економічне зростання: навч. посіб. – К.: ВЦП «Київський університет», 1997. – 144 с.
4. Харламова Г. О. Вплив прямих іноземних інвестицій на забезпечення розвитку національної економіки України / Г. О. Харламова // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – №7 (73). – С.174–181.
5. Caves R. E. International Corporations: The Industrial Economics of Foreign Investment // *Economica*. – 1971. – Vol.38. – №43, February. – P. 1–27.
6. Dunning J. H. *Multinational Enterprises and the Global Economy* – Wokingham: Addison-Wesley, 1993 – 687 p.
7. Graham E. V. *Fighting the wrong enemy: antiglobal activists and Multinational Enterprises* / E. V. Graham // Institute for International Economics, Washington – 2000.
8. Jackson K. James. *Foreign Investment and National Security: Economic Considerations* / James K. Jackson // CRS Report for Congress, Congressional Research Service – 2010, February – 24 p.
9. Kojima K. A. *Macroeconomic Approach to Foreign Direct Investment* / ---К. А. Kojima // *Hitotsubashi Journal of Economics*. – 1973. – № 14 (1) – P. 1–21.

10. Монастирний С.В. Сутність процесів інтеграції банківського та промислового капіталів у національній економічній системі / С. В. Монастирний // Економіка і регіон. – 2009. – №2(21). – С.86–90.
11. Маркевич К.Л. Про оцінювання зв'язку прямих іноземних інвестицій та складових економічної безпеки / К.Л. Маркевич // Збірник матеріалів XVII Міжнародної науково-практичної конференції «Зовнішньоекономічна політика України в умовах інтеграційних процесів», УДУФМТ, 2014. – С. 356–359.
12. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» від 29.10.2013 р. № 1277 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://me.kmu.gov.ua/control/uk/publish/category/main?cat_id=38738
13. Маркевич К.Л. Вплив ПП на макроекономічну складову економічної безпеки / К.Л. Маркевич // Збірник матеріалів XVI Міжнародної науково-практичної конференції молодих науковців «Шляхи розбудови економіки України в контексті підвищення її конкурентоспроможності», УДУФМТ, 2014. – С. 36–39.
14. Повна С.В. Позиціонування інноваційно-інвестиційних та кількісно-якісних аспектів розвитку економіки / С. В. Повна // Економіка: проблеми теорії та практики: Збірник наукових праць. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2009. – Випуск 251: В 6 т. – Т. III – С. 707–714.
15. Самборська О.Ю. Оплата праці як показник продовольчої безпеки населення та економічної стабільності держави / О. Ю. Самборська, Н. Ю. Островська // Збірник наукових праць ВНАУ Серія: Економічні науки – 2012. – №4 (70). – С. 53–59.
16. Edvinsson L. Intellectual Capital. Realizing Your Company's True Value by Finding Its Hidden Brainpower [Text] / L. Edvinsson, M. S. Malone. – N. Y.: Harper Business, 1997. – [Режим доступу]: <http://www.amazon.com/Intellectual-Capital-Realizing-Companys-Brainpower/dp/0887308414>
17. Гальків Л.І. Втрати людського капіталу України: чинник безробіття / Л.І. Гальків // Економіка і регіон. – 2009. – №2(21) – С. 110–113.
18. Колесніков В.П. Інтелектуальний капітал: стан проблеми / В.П. Колесніков, С.О. Федулова // Культура народів причерномор'я. – 2009. – № 172, Т.2. – С. 181–184.
19. Волобоев С. Зростаючі ціни на енергоносії: роль ринків капіталу України / С. Волобоев // Національна безпека і оборона. – 2006. – №6 (78). – С. 53–56.
20. Березной А. Глобальные нефтегазовые корпорации в меняющемся мире / А. Березной // Мировая экономика и международные отношения. – 2014. – №5. – С. 3–14.
21. Perera Shr. Cost Efficiency in South Asian Banking: The Impact of Bank Size, State Ownership and Stock Exchange Listings / Shr. Perera, S. Michael, J. Wickramanayake // International Review of Finance – March/June 2007. – Vol.7 – №1-2 – P. 35–60.
22. Мекшун П. В. Світовий досвід державного захисту національних економічних інтересів від небажаного впливу транснаціональних корпорацій // Науковий вісник ЧДІЕУ – 2012. – № 1 (13). – С. 74–80.

*Markevych K. L., External PhD student,
The National Institute for Strategic Studies, Kyiv*

FOREIGN DIRECT INVESTMENT IN THE UKRAINE ECONOMIC SECURITY SYSTEM

***Abstract.** Foreign direct investments (FDI) are an important element of the country's economic system and have an impact on the national economy structure by bringing it in line with global market conditions. FDI contribute to an output growth, the improvement of living standards improve, and in contrast to foreign loans do not create external debt. However, the FDI may have an adverse effect*

at the economic security level, explained by increasing monopolistic tendencies of companies with foreign capital, a weakening position of national companies, deteriorating balance of payments in cases when foreign companies use the policy of repatriated profit and increasing levels of structural unemployment due to competition with companies with foreign capital.

The article considers the main areas of the economic security system functioning in the sphere of foreign direct investment (FDI) accumulation. The structural-functional relationship between FDI and economic security components of the recipient country are formed. Also the impact of such investments to ensure an adequate level of economic security is determined. Some proposals in the sphere of attraction and use of FDI for the purpose of maintaining safety of such investments for the Ukrainian economy are presented.

Keywords: *foreign direct investments, economic security, threats, national economic interests.*

References

1. Inozemni investicii ta nacional'nij kapital: paradigma vzaemodii: Zb. nauk. statej / Pid red. Ja. A. Zhalila. – K.: Satsanga, 2001. – 109 s. – (Ser. «Bezpeka ekonomichnih transformacij»; Vip.15).
2. Majorova T.V. Investicijna dijaj'nist': navch. posib. / T.V. Majorova. – K.: CUL, 2003 – 376 s.
3. Rogach O. I. Transnacional'ni korporacii ta ekonomichne zrostannja: navch. posibn. – K.: VCP «Kiivs'kij universitet», 1997. – 144 s.
4. Harlamova G. O. Vpliv prjamih inozemnih investicij na zabezpechennja rozvitku nacional'noi ekonomiki Ukraïni / G. O. Harlamova // Aktual'ni problemi ekonomiki. – 2007. – №7 (73). – S.174–181.
5. Caves R. E. International Corporations: The Industrial Economics of Foreign Investment // *Economica*. – 1971. – Vol.38. – №43, February. – P. 1–27.
6. Dunning J. H. Multinational Enterprises and the Global Economy – Wokingham: Addison-Wesley, 1993. – 687 p.
7. Graham E. V. Fighting the wrong enemy: antiglobal activists and Multinational Enterprises / E. V. Graham // Institute for International Economics, Washington – 2000.
8. Jackson K. James. Foreign Investment and National Security: Economic Considerations / James K. Jackson // CRS Report for Congress, Congressional Research Service – 2010, February. – 24 p.
9. Kojima K. A. Macroeconomic Approach to Foreign Direct Investment / K. A. Kojima // *Hitotsubashi Journal of Economics*. – 1973. – № 14 (1). – P. 1–21.
10. Monastirnij S.V. Sutnist' procesiv integracii bankivs'kogo ta promislovogo kapitaliv v nacional'nij ekonomichnij sistemi / S.V. Monastirnij // *Ekonomika i region*. – 2009. – №2(21). – S.86–90.
11. Markevych K.L. Pro ocinjuvannja zv'jazku prjamih inozemnih investicij ta skladovih ekonomichnoi bezpeki / K.L. Markevich // Zbirnik materialiv HVII Mizhnarodnoi naukovopraktichnoi konferencii «Zovnishn'oekonomichna politika Ukraïni v umovah integracijnih procesiv», UDUFMT, 2014. – S. 356–359.
12. Nakaz Ministerstva ekonomichnogo rozvitku i torgivli Ukraïni «Pro zatverdzhennja Metodichnih rekomendacij shhodo rozrahunku rivnja ekonomichnoi bezpeki Ukraïni» vid 29.10.2013r. № 1277 [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: http://me.kmu.gov.ua/control/uk/publish/category/main?cat_id=38738
13. --Edvinsson L. Intellectual Capital. Realizing Your Company's True Value by Finding Its Hidden Brainpower [Text] / L. Edvinsson, M. S. Malone. – N. Y.: Harper Business, 1997. – [Pe-jim dostupu]: <http://www.amazon.com/Intellectual-Capital-Realizing-Companys-Brainpower/dp/0887308414>
14. Gal'kiv L.I. Vtrati ljuds'kogo kapitalu Ukraïni: chinnik bezrobittja / L.I. Gal'kiv // *Ekonomika i region*. – 2009. – №2(21). – S.110-113.
15. Kolesnikov V.P. Intelektual'nij kapital: stan problemi / V.P. Kolesnikov, S.O. Fedulova // *Kul'tura narodov prichernomor'ja* – 2009 – № 172, T.2 – S. 181–184.
16. Voloboev S. Zrostajuchi cini na energonoshii: rol' rinkiv kapitalu Ukraïni / S. Voloboev // *Nacional'na bezpeka i oborona* – 2006 – №6 (78) – S. 53–56.
17. Bereznoj A. Global'nyj neftegoazovye korporacii v menjajushhemsja mire / A. Bereznoj //

Mirovaja jekonomika i mezhdunarodnye otnoshenija. – 2014 – №5. – S. 3–14.

18. Perera Shr. Cost Efficiency in South Asian Banking: The Impact of Bank Size, State Ownership and Stock Exchange Listings / Shr. Perera, S. Michael, J. Wickramanayake // International Review of Finance – March/June 2007. – Vol.7. – №1-2. P. 35–60.

19. Mekshun P. V. Svitovij dosvid derzhavnogo zahistu nacional'nih ekonomichnih interesiv vid nebazhanogo vplivu transnacional'nih korporacij // Naukovij visnik ChDIEU. – 2012. – № 1 (13). – S. 74–80.

*Маркевич К.Л., соискатель
Института стратегических исследований
при Президенте Украины*

ПОЗИЦИОНИРОВАНИЕ ПРЯМЫХ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ В СИСТЕМЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ

Аннотация. Прямые иностранные инвестиции (ПИИ) являются неотъемлемой составляющей функционирования экономической системы страны и оказывают влияние на формирование структуры национальной экономики в соответствии с мировой рыночной конъюнктурой. Привлечение ПИИ в экономику страны способствует увеличению объемов производства, улучшению уровня жизни населения и, в отличие от иностранного кредитования, не создает внешних долговых обязательств. Одновременно, функционирование ПИИ может негативно отразиться на уровне экономической безопасности государства и объясняется это: усилением монополистических тенденций компаний с иностранным капиталом на рынках, в то время как участие национальных предприятий ослабляется; ухудшением платежного баланса, если иностранными компаниями проводится политика репатриации прибылей; увеличением уровня структурной безработицы из-за конкуренции с предприятиями с иностранными инвестициями.

В статье рассмотрены основные направления функционирования системы экономической безопасности государства с позиций аккумуляции ПИИ. Сформированы структурно-функциональные связи ПИИ с составляющими экономической безопасности страны-реципиента и определено влияние таких инвестиций на обеспечение надлежащего уровня экономической безопасности государства. Даны предложения по формированию политики привлечения и использования ПИИ в целях соблюдения безопасности таких инвестиций для экономики Украины.

Ключевые слова: прямые иностранные инвестиции, экономическая безопасность, угрозы, национальные экономические интересы.